

Именният ден - празник в календара на българите

Именните дни са неразделна част от българската традиционна култура, много специфична, непозната за други страни и народи. Българската почит към името неотлъчно съпътства почти всеки календарен празник, прави го по-пълен и истински, приобщава определена група именници към вълшебна езическа приказка или към митичен светец на християнството.

Празничният народен и църковният календар се намират в сложни и съвсем неправолинейни отношения. Често не съвпадат по акцента в ритуала. Богатството на митологични образи, символи и вярвания на народа не винаги може да се вмести и дори да се осмисли в църковния канон. Различават се и по своята хронологична (календарна) или събитийна обвързаност (с най-важни за християнството събития). Но каквото и да е разминаването, когато празнува деня на името си, българинът при всички случаи поглежда към църковния календар и търси в него основания, първопричина, скрит смисъл.

Като календарните и именните празници имат времева и стопанска цикличност, обвързани са със сезоните и труда на хората. Влияят се от разделението на годината на профанно (лятно) и сакрално (зимно) време, в което са всъщност най-голямата част от празниците. Лятото е по-малко време за празник, в т. ч. и на името. „Всички служби се служат през зимата, много по-рядко през лятото“, казва фолклористът Димитър Маринов. Така си знае и народът. „Митрето като дойде, идат и всички именни дни и сватби, Георги като дойде, всичкият народ пръска се по къра“*.

Името е личностен знак, посочва единствената, неповторимата личност. Но празнуването му е точно обратното - осмисляне на единичния човек като част от друго цяло - фамилията, рода, съименниците, сънародниците... Именният ден е обществен,

социален празник. Обвързва личността и общността в съвместно знание и празнуване. Не може всеки сам за себе си и независимо от другите да празнува, не може празникът да бъде „затворен“ в дома. Той принадлежи на рода, показва мястото на този род в общността, степента, в която се почита (или не се почита) от другите. Празникът е връзка с праотците, миналото, далечното време, чрез което сегашното има свой облик, свое име и своя визитка.

Българите са почитали много повече деня на името си, отколкото на раждането. Социалните знаци, „сложени“ в името - семейството и родът, към който принадлежи, времето и условията, в които се е родил човек, са били по-важни от личните и в този смисъл - и от точната дата на раждането. За продължаване на рода по-важни са били мъжките имена, затова и кръстникът при тях не можело да е кой да е. Докато „момичето и на пътя да го хвърлиш, все някой ще го кръсти“, за момчетата и ритуалът се спазвал, и празнуването било предимно за тях. Името на момичето сякаш не е много важно, дава се за кратко време и след сватбата се сменя. Така е било още в праисторически времена, когато Ева получила името си не от Бог, а от Адам, и така за дълго, ако не завинаги, останала под негова власт. По същите причини в мъжките имена се е съхранила в много по-голяма степен традицията, те са се повтаряли неизменно през годините, стояли са близо до първоизточника и трудно са се променяли. При женските имена „волностите“ са значително по-големи. Могат да се видоизменят до неузнаваемост, могат да са по-различни от приетите в рода, могат да се въвеждат всякакви модни и популярни имена.

Ритуали

Да се почете името на главата на фамилията, означава да се уважи родът. Приема се като голям общосемеен празник и се предава чрез първородния син.

Ритуално-обредната практика е значително по-бедна, отколкото при другите календарни празници. Може би защото самото осъзнаване на именния ден като празник на личността, рода и общността в едно и също време е само по себе си сложен магически комплекс от символи и връзки. Осъзнаването им в неизбродимия лабиринт на посоки и разклонения, които могат да тръгнат от едно единствено име, е по-важно от ритуала. Да извървиш отсечките на всичките му криволици, е като да нарисуваш родословно дърво с корени в миналото и разклонения в сегашното.

На места кръстникът определя след сватбата именния ден на мъжа като ден за курбан на къщата. Именният ден на стопанина е подходящ и за освещаване на новопостроен дом, „тронясване“, и по този начин също се превръща в ден за курбан на рода.

Пожеланията се свеждат до „Да си жив и здрав с името си“ и „Да ти е живо името“, което трябва да рече „родът“. Да се продължи родът в бъдещето, да имаш наследници, да ти носят името, да са наследници на всичко хубаво, което имаш и си наследил от родителите си, а те от техните, и така далече през времето назад - до родоначалника, праотеца, закрилника на дома.

Заливането на именниците с вода вероятно се асоциира с кръщението - първото - във водите на р. Йордан, и оттам нататък в храма и светата вода в купела.

Вечерта преди празника е добре именникът да отиде в храма и да си запише света литургия.

В деня на празника в църква се носи за освещаване жито (коливо), брашно, обреден

хляб - петохлебие. В храма се оставят олио и вино. От осветеното жито се слага при семената за първата сеитба. От осветения хляб се раздава за здраве и се оставя за всички в дома. От осветеното брашно по празниците се пече хляб и се раздава.

За гостите се реди богата трапеза. Сладките неща за почерпка са задължителни.

Колкото повече има на масата, толкова по-добре.

Колкото повече са гостите, толкова по-голяма е и почитта, а оттам -вярвал народът - и късметът, изобилието, богатството.

Днес

Точно както името е безкраен низ от отношения, времеви, културни, родови, личностни, така и празникът му не е просто една фиксирана дата в календара. Нещо повече, не винаги може да бъде точно посочена, подвластна е на многопосочни интерпретации дори когато сякаш всичко е ясно. Човек понякога се обърква. „Кога с моят празник?“, пита се той и търси с надежда нещо в календара, което да му подсказва отговора. За да се справи обаче, за да открие отговора, трябва да започне отдалече, от началото, което само по себе си вече е едно продължение, от поставянето на името, от неговия смисъл, от цялата магия на това тайнство, което наричаме кръщение. За да се открие истинският му смисъл, трябва да си присъствал, да си усетил вътрешните мисли и сърдечни движения на кръщаващите. След време за тях може само да се гадае. И както всяко успешно гадателство и тук вълшебството може да се случи само ако се разгадаят скритите от времето и разстоянията причини, връзки и значения. И пак, подобно на гадателство ще е приблизително, ще има различни варианти, точно както приблизително и многовариантно може да се тълкува едно име от различни хора, поколения, родове. Празнуването на името е типично български празник, непознат за по-голямата част от света. Някога, в затворения бит на старите българи, човек не се е питал: „Имам ли или не празник?“. Родът е знаел и е празнувал. Имената са се повтаряли в сравнителна точност или поне изходното е било за повече поколения (7-8) различимо и с ясен ден в празничния календар.

Колкото повече време се завърта, колкото повече „вносни“ имена даваме на децата си, толкова по-трудно става да се запази тази яснота. Още по-сложно е това с навлизането в езика ни на имена от езикови системи, които нямат връзка с православното християнство - и като религия, и като празничност. В такъв случай съжителството на различните именни култури може да стане без напълно приспособяване една към друга. Празниците са само за българските имена с установена традиция, практика и дата в православния календар. За стриктни следовници на правилата това е „верният“ вариант, всеки опит да се подчинят знаците на чуждата култура към традиционни правила и практики би изглеждал насилствен, изкуствен, нежелан. Но животът в крайна сметка винаги е по-богат и по-силен от правилата. И в него се получава така, че съвсем „чужди“ имена, които нямат именни съответствия на православен светец или празник, се „наместват“ в именната ни празничност, собствениците им търсят справедливи основания да го сторят и са доволни, когато ги открият. Празниците при смесените бракове, в това число и именните, показват същото. Изследванията за тях са категорични - и евреи, и арменци в смесени бракове празнуват двойно - Пасха и Великден, Нова година, Коледа. И заедно с тях се празнуват и именни дни, макар това да не се прави от съответния етнос. Хората, попаднали и живеещи в друга етническа

среда, помнят, че по рождение (т. е. родово) са от определен етнос, но се чувстват идентифицирани с околната другоетнична среда, проявяват съпричастност, уважение към нейните традиции, но усещат и себе си като неразделна част.

Днес са налице и „ясните“ именни дни, и спорните. При първите основанията са обществено санкционирани. При спорните са винаги субективни, лични. В приближаването им един към друг колкото научно, толкова и съвсем произволно се установява съвременната ни именна празничност. Като се спира на установените принципи на съотнасяне „име-празник“ и на срещащите се единични практики, тази книга всъщност дава право и на „по-волни“ възможности за интерпретация и търсене. Разбира се, ако някой иска да го стори. Който иска да намери своя празник, има много възможности да го потърси и открие. Но никой не бива да бъде упреквай, че това някак си не му е по сърце.

ПОЗДРАВЕТЕ ИМЕННИЦИТЕ С КАРТИЧКИ ОТ [ТУК](#)